

Forfatter: Goldschmidt, M. A.

Titel: Noveller og andre fortællinger

Citation: Goldschmidt, M. A.: "Noveller og andre fortællinger", i Goldschmidt, M. A.: *Noveller og andre fortællinger*, udg. af Thomas Bredsdorff , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 301. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-goldschmidt02t-shoot-idm140068784452528.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Noveller og andre fortællinger

4. Goldschmidts kunstgreb

Der findes ikke noget mere ægte romantisk symbol i Goldschmidts korte fortællinger end Mendel Hertz's død. Gennem den realistiske skildring i dokumentarisk stil kommer Goldschmidt ind på livet af den uanselige lappeskomager med de overspændte forestillinger om at være noget særligt. Og da det så kommer til stykket, viser det sig at det er netop hvad Mendel Hertz er: for han døde, som en anden tragisk helt, af kærlighed.

I dette dødsfald kom ideens sande verden til syne i sansernes illusoriske. Det er om noget 'et sammentrukket billede i åndens spejl', som dog er 'identisk med' den timelige begivenhed. I den død skal man opleve 'det eviges gennemskinnen af det timelige'. Goldschmidt kom aldrig nærmere end her på sit ideal: at fortælle noget der på en gang er helt realistisk nærværende og dog på samme tid og med de samme ord har andensteds hjemme.

Når Goldschmidt lykkes med sit forehavende, er det ikke mindst på grund af en imponerende sikkerhed i valg af virkemidler. Han fortæller ikke læserne hvad de skal mene, men bruger forskellige filtre. Der er som nævnt de værdidomme man fælder når »man første Gang kom ind«, modsat dem man kommer til »naar man fik ham nøjere set«. Der er barnets anelser om »ædel Menneskesorg« og så den voksne almenhed, der gemmer sig bag en dom som at det selv samme var »uden al Tvivl komisk«.

Den teknik Goldschmidt her bruger, har han hentet fra sit forbillede, de islandske sagaer, som heller ikke lader fortælleren pådutte læserne værdidomme i eget navn, men ynder at gemme dem bag tilsvarende udtryk for den voksne almenhed: 'de fleste mente' og lignende. Eller som Goldschmidt lader sin helt i debutromanen *En Jøde* (3. del, 5. kap.) sige om sagaerne: »Der berettes kun om Handlinger; 302 de Følelser, der bevægede sig i de Paagjældende, maa man selv slutte sig til, og man kan aldrig blive kjed af at tænke derover.« Det er det stilideal der kan få ham til at camouflere udtalelser om et psykologisk motiv som et gæt: »Det skete da, mulig (dvs. muligvis) ikke uden Karens Villie, at ...« (*Den Vægelsindede paa Graahede*, s. 92). Eller stille forskellige gæt ved siden af hinanden til læserens tilsyneladende fri afgørelse: »Nogle sagde ... Andre mente ...« (*Paolo og Giovanna*, s. 205).

Til forskel fra sagaen viser det sig, da det kommer til stykket i novellen om Mendel, at 'de fleste' tager fejl. Men sådan skal det være inden for det romantiske livsbillede, som forudsætter at idéens verden er tilgængelig for de færreste. Da det er kommet så vidt i novellen at idéen viser sig, træder fortælleren tilbage og giver ikke længere anvisninger, hverken rigtige eller forkerte, på hvad man som læser skal føle. Nu er det begivenhederne alene der udgør det objektive korrelat, hvoraf følelserne skal vækkes.

Heri er Goldschmidt en moderne fortæller, forud for sin tid. Det er han langt fra i alle sine korte prosastykker. Han er derimod en gang imellem temmelig sentimental. Til at begribe hvordan det kunne indtræffe for en forfatter af Goldschmidts intelligens og evner, findes der næppe en bedre forklaring end den at Goldschmidt blev ramt af den skæbne der er så tung at selv de bedste skribenter har svært ved at håndtere den. Der skete ham det at han blev populær.

Som ung kom han i fængsel for sine skrivelser - og blev hyldet for dem. Han var ungdomsoprører. Senere fik han et broget forhold til sin ungdoms politik. Men én ting forbandt den unge og den gamle Goldschmidt: han levede af at skrive hele vejen. Oehlenschläger og Heiberg var professorer, Grundtvig og Blicher var præster, Kierkegaard havde arvet. Goldschmidt levede, temmelig ene blandt guldalder-forfatterne, af at skrive. Hans økonomiske kår var omskiftelige. I hvert fald én gang var han på fallittens rand. Men han tjente, fra han begyndte som journalist til han endte som novellist, til dagen og vejen ved det han skrev. Det gjorde ham også mere afhængig af skrivelserne end forgængerne.

Vi har set hvordan hans 'autentisme' - altså fiktionen om fakta - blev etableret med midler der omfattede henvisninger til tidligere 303 værker. Han kædede dem sammen som en art føljetoner. Og han besad en djævelsk viden om at en lille tåre kombineret med et smil til sidst skaffer læsere. Af den type der i det følgende århundrede fik deres behov dækket af ugebladene.

Tømmerpladsen er en af hans første succesfortællinger, hvis historie i øvrigt viser hvor målbevidst han publicerede. Først udkom den som *Min Onkels Tømmerplads* i en årbog 1845. Året efter blev den placeret under den ny titel *Tømmerpladsen* i hans debutsamling *Fortællinger*. Mange år senere optrådte den i en ny blanding i *Fortællinger og Virkelighedsbilleder, ældre og nye*, 1877. Pressemarkedet var i mellemtiden også blevet afsøgt, Goldschmidt fik den afsat til *Flensborg Avis'* søndagstillæg (bevaret på Det kgl. Bibliotek, uden år). Men dermed var mulighederne ikke udtømt. I 1849 udsendte han den som selvstændig bog under den ny og lokkende titel, dens tredje, *Spøgeriet paa Tømmerpladsen eller det uventede Bryllup*.

Den sidste titel peger på historiens bløde punkt. Skildringen af livet i den feudale menage er skarp og

levende. Intrigen - at spøgeriet viser sig at være en af de ansattes utilstedelige natlige stævnemøder med naboens datter - truer harmonien. Tømrersvend Hansen bliver bortvist fra pladsen, læseren holder vejret - for så to sider længere fremme at ånde lettet op: det hele var teatertorden, »lad os gaae ind til min Kone og drikke et Glas paa Forlovelsen. Paa Søndag kan der blive lyst for Jer.«

Jo, Goldschmidt havde også sans for 'romantik' i ordets udvandede, moderne betydning, de bankende hjerters sødt kildrende forening, det man i det næste århundrede skulle komme til at kalde ugebladsromantik eller sødsuppe.

Og han fik det at vide på stedet, af sin samtids skarpsindigste læser. I et notat skriver han at »efter Udgivelsen af *Min Onkels Tømmerplads* [...] mødte Søren Kierkegaard mig paa Gaden og sagde med en vis Fortrædelighed, at Tømmerpladsen kunde være god nok, men nu maatte jeg høre op med Sligt for ikke at komme i en sød Vælling. Ordet overraskede mig som indeholdende en dunkel Sandhed« (fremdraget af Vilhelm Andersen, optrykt af Brøndsted 1965, s.74f).

Det var slutningerne Goldschmidt havde problemer med. De kunne blive firkantet allegoriske, som i *Den Vægelsindede paa Graahede* 304 eller sentimentale som i *Tømmerpladsen*. Man ser hans vanskeligheder i en fortælling som *Guds Engel fra Rørvig*, der begynder med et levende skilderi af et sted og dets mennesker. Men da så den søde musik er opstået mellem to, kniber det for ham at komme ud af historien. Pigen vægrer sig ved at sige ja til den fremmede sømands frieri af frygt for at hun skal dø af omplantningen. Så siger hun ja alligevel, »men ti Dage efter Bortrejsen var hun død«. Og så er dén ikke længere. I et overfladisk referat minder det her om slutningen på *Mendel Hertz*. Men hvad der i mesternovellen er tragisk kulmination, fordi alt i den har virket som forberedelse, er i *Rørvig*-fortællingen nødløsning. Historiens kraft er udløst med miljøskildringen. Siden er det bare om at komme ud af den i en fart.

Fælest, mest sødladen, er *Den flyvende Post* (udsendt separat i 1866, optrykt i *Smaa Fortællinger*, 1868, ikke optaget i nærværende udvalg). Den tager sin begyndelse på 'Kærlighedsstien', et af den slags navne Goldschmidt elskede, fordi det både sigtede allegorisk på emnet og var en betegnelse fra den omgivende virkelighed, nemlig datidens navn for Dosseringen, stien der løber langs med ydersiden af de københavnske søer. Her kommer hvirvlende en stump af et kærestebrev i favnen på en pebersvend, der returnerer det som en art luftens flaskepost. Og minsandten, om det ikke mange år senere dukker op og fører ham lige lukket i favnen på den rette kvinde.

Den 'dunkle sandhed' i Kierkegaards ord om den søde vælling må stadig have stået for Goldschmidt de mange år efter, for 7. april 1867 skrev han til Bjørnstjerne Bjørnson: »Jeg er ikke videre glad over den Lykke, som min »flyvende Post« har gjort; thi Factum viser Publicums Smag og Retning og berøve mig Haabet om, at det, som er dybest og stærkest i mig, vil blive modtaget, naar jeg byder det.«

Publicistens dilemma! Når to så skarpsindige kritikere som Kierkegaard og Goldschmidt selv har iagttaget at han ikke altid bestod prøven, er der ingen idé i at holde hånden over det faktum. Tværtimod, det skader Goldschmidts bedste fortællinger at dække over de dårligste, som om de alle sammen var lige vellykkede. Det var de ikke. Og deri ligner Goldschmidt for øvrigt de fleste andre betydelige 305 forfattere, der heller ikke altid havde en lige heldig hånd. Også Holberg, Blicher og Bang har udgivet bras.

Brevet til Bjørnson bevidner - ligesom Brandes' udtalelse nedenfor - hvad det er svært at bevise med tørre tal fra en tid hvor oplagstal ikke kendes: at Goldschmidt havde læsersucces. Det er der andre tegn på. Han fik breve fra læsere og, især, læserinder. En af korrespondenterne diskuterer han med i flere af sine noveller. Han bruger navnet 'Ingeborg' for hende. Hans levnedsskildrere har ikke haft held til at identificere hende. Der findes bevaret breve fra en korrespondent ved det navn, men han omtaler flere end der findes, så det lader sig ikke afgøre med sikkerhed om hun fuldt ud er en figur fra det virkelige liv, eller om hun også er en stilfigur på linje med 'Min herre' i Holbergs epistler. I så fald kan man tage de to korrespondenters køn som et tidstegn. Det store flertal af forfattere var mænd i både 1700-tallet og 1800-tallet, men det litteraturbærende lag af læsere skiftede køn. Goldschmidt tog konsekvensen og samlede en hel stribe fortællinger under det emne der tiltrak flest af den voksende skare af læserinder: *Kjærlighedshistorier fra mange Lande*.